

Erasmus Montanus på Grønnegårds Teatret

Løbedegnen og spillets lethed

Erasmus' far Jeppe (Kristian Halken), degnen (Jens Jacob Tychsen) og Erasmus' mor (Ditte Gråbøl). Pressefoto. Foto: Karsten Weirup.

Der var engang en del af menneskeheden der blev kaldt løbedegne; det var dem der måtte bevæge sig mellem de forskellige kirker i området for at disse kunne give den foreskrevne betjening. I Grønnegårdens »Erasmus« ville udtrykket passe fint på Per Degn, blot i en anden betydning, først løber han mellem de gamle for at mægle, senere slår Erasmus ham - og ridefogeden, Jesper - »omkuld«: den ene er i dén grad gjort til hane, den anden til tyr, at de forskrækker hinanden og må styrte rundt i panik; Erasmus er ikke ueffen, men stærkest på bjerget når han udnytter den lokale overtro og agerer troldmand. De skrå brædder gør deres dertil; fuld fart ned ad bjerget, masser af kraft op ad. De fysiske kræfter - og scenografien understøtter plottet.

Scenografien er som hele iscenesættelsen luftig, let og elegant - og desto mere virkningsfuld. Måske ligner det enlige hus med lokum ikke en sjællandsk bondegård som de var flest på Holberg's tid, men det gør mindre, for det virker både på det ældre publikum og på de børn der måtte dukke op på tilskuerpladserne. Og et fladt

realistisk teater er der jo alligevel ikke tale om.

Det sker at man kan komme til en langstrakt eller fortænkt Holberg hvor man griber sig i at gabe kæberne af led. Ikke hér - elegancen og tempoet har givet et præcist og lystigt resultat og et meget velfornøjet publikum.

Det sproglige trylleri

Erasmus (Lars Mikkelsen) og Jacob, Erasmus' bror (Laus Høybye). Pressefoto. Foto: Karsten Weirup

Degnen er en hane, morlille en sten - og med et ekstra kunstgreb bliver lillebror Jacob også løjtnant. Det sidste er ikke som i Holberg's original fra omkring 1730. Men dén idé kunne Holberg såmænd selv have fundet på for desto tydeligere vise at den kloge narrer den mindre kloge.

Erasmus er klog, vi véd det fra ham selv - og givetvis kvik til at gøre hvad der dengang var moderne i de højere akademiske luftlag. Men Jacob er klogere; han gennemskuer plottet, konfronterer Erasmus med spørgsmålet om der er realiteter bag de fine argumenter (*bliver degnen en hane, når du siger det?*) - og sætter siden sin storebror til vægs med en practical joke af de bedre. Jacob spilles af Laus Høybye, der vel ikke er født som en Goliath, men som - i rollen som løjtnant - trylles større med det ene og det andet finurlige middel og derved får tilføjet den vævre statur en ekstra dramatisk fordel.

Det store stridsmål står om jorden er flak som en pandekak - eller den er rund. *Kan det ikke være ligemeget?*, spørger Jacob. *Jeg tror såmænd også at jorden er rund, men er der nogen der giver mig en kommenskringle for dét, siger jeg gerne at den er flak.*

I programhæftet bliver sagt et par gange at alle dengang vidste at jorden var rund. Tja - det kommer an på hvem vi taler om. Er det byens publikum i 1730'erne, så er det nok sandt - og så havde publikum dén viden der kunne give det et mentalt overskud i forhold til landsbyfolket på scenen. Dvs. akkurat som i andre intrigestykker hvor publikum véd det hele - og har dét overblik som intrigens figurer netop *ikke* har.

Men er det landsbyfolket vi taler om - og som vi ser på scenen - så er det mere usikkert. Véd vi i øvrigt hvornår

stykket foregår? Ikke rigtigt, for det står vist ingen steder; det kunne være samtidig med at stykket blev spillet; men det kunne vel også være nogle år før? Taler vi om en sjællandsk lokalitet i begyndelsen af 1700-tallet, er det ikke lige så sikkert hvad man vidste - og hvad man troede; det er meget tænkeligt at virkelighedens landsbyfolk troede som det bliver hævdet i stykket.

Holberg havde - gætter jeg - til hensigt at give sit publikum noget at tænke over, men han ville næppe overbevise det om hvad jorden var og ikke var. Det var han fuldkommen ligeglad med, i det mindste når vi taler om komedien. Formålet var et andet: Lad nu være at blive alt for smart, lad nu være at lade dig narre af din egen lærdom og genialitet. Du kan alligevel *ikke* gå på vandet som nogle af tidens smarte fyre tror. Når Holberg's stykke stadig virker, er det blandt andet fordi der er en del af *nutidens* smarte fyre der tror det samme som datidens.

En selvbevidsthed - som Erasmus' - er en god ting hvis den er virkelighedsbaseret - mener Holberg - ellers er den ulidelig; og en person der blæser sig op - som Erasmus - uden at have forstået hverken sig selv eller sine omgivelser er ynkværdig og latterlig, både i sin fulde pragt, og når han er pryglet til underkastelse.

Grønnegårds Teatret's udgave er godt bearbejdet; én af metoderne har været at videreudvikle de sproglige aspekter. Måske har Erasmus' indledende brev til familien derhjemme fået rigeligt med kul? Men fint nok, det har egentlig styrket historien og dens pointer.

Man har i brevet indføjet et *cogito ergo sum*, der accentuerer Erasmus' forståelse af sig selv (og netop dét udtryk behøver man ikke at være latiner for at forstå); man har skubbet et *jacta est alea* frem fra et langt senere sted i komedien og givet det en glimrende mening hvor det *nu* står - og desuden har man med et muntert indfald gjort grovbrød til *panis brutalis* (hvad publikum morede sig herligt over). Det er vel akkurat dét stykket handler om - at en »elegant« fleuret bliver konfronteret med »rustikt« brutale, men effektive arbejdsredskaber? Rustik betyder, og dét *må* man vide, siger min humørfyldte murer, at murværket i Patricia-huset har ru overflade. Bageren er rødmosset uenig; i hans forretning menes at der er kommet ekstra rug i hans 'panis'.

Rasmus og Lisbed

Jacob (Laus Høybye), Erasmus' kæreste Lisbed (Signe Egholm Olsen) og Erasmus (Lars Mikkelsen). Pressefoto. Foto: Karsten Weirup

Lisbed var henrevet, vildt betaget over sin Rasmus da de for et par år siden blev kærestes og har længtes efter ham lige siden. Da han dukker op igen efter et par års studier i København er hun parat til at ligge med ham lige med det samme, men hendes jeronimuske far forhindrer det ret kontant. Ikke om han vil have en svigersøn, der tænker og agerer så fjollet som Rasmus, nu Monsør Montanus; *Monsør Montanus*, må jeg være fri for en skabagtighed, siger han.

Men det er dog at gå for vidt, svarer Magdelone, hans kone - og Lisbed med hende. Rasmus kan jo bare skifte standpunkt og lade jorden være flak, når det er så vigtigt. Men selvfølgelig kan han ikke dét. Han må stå lige så meget ved sine tåbelige principper, som Jeronimus (og flere med ham) må stå ved dét *han* har lært ved at observere, for selv om det er plat enfoldigt - og helt forkert - er det også realistisk og forståeligt. Ét er hvad man ser når man ikke er fagligt eller videnskabeligt uddannet, noget ganske andet kan være dét man ser, hvis man har faglig eller videnskabelig indsigt - hvad Erasmus ret beset *ikke* har, for han behersker kun udenværkerne.

»Erasmus« har flere dimensioner, men den handler især om konflikten mellem det gamle og det nye, dog ikke i rén form, men som en modsætning mellem to gemytter, der på hver deres skæve måde repræsenterer ungdommen og alderdommen. Den ene udtrykker en optimistisk begejstring over at være en del af modernitetens »sandhed«. Den anden en ganske koldsindig beherskelse af den jordbundne »forstandighed«. Begge parter har ret, begge uret - ikke fuldt og helt, men *cum grano salis*, dvs. med en hel skål salt.

Havde Holberg været en ringere kunstner, havde han ladet tingene gå op i en smuk helhed; både Jeronimus og Rasmus havde kastet sig i hinandens arme og lovet at lytte efter hverandre. Men nej, stykket slutter fuldkommen »ukorrekt«; Erasmus narres i tjeneste som soldat og prygles til at skifte sit »korrekte« standpunkt ud med bjergets dybt forældede verdensopfattelse. Det var - og er stadig - en langt bedre slutning end den »traditionelle«, og en slutning der i sin absurditet understreger Holberg's komiske genialitet.

»Erasmus« og »Jeppe«

Jeronimus (Claus Flygare), Erasmus (Lars Mikkelsen), Erasmus' far, mor og svigermor (Kristian Halken, Ditte Gråbøl og Gitte Siem), Pressefoto. Foto: Karsten Weirup

»Erasmus« og »Jeppe« foregår begge i bondesamfundet, men ligner ellers ikke hinanden det mindste. De er skrevet på hver deres måde og er to meget forskellige former for teater. »Jeppe« er en scenisk bearbejdelse af nogle historier i den tyske jesuittermunk Jacob Bidermann's roman »Utopia« fra 1600-tallet, mens

»Erasmus« (så vidt jeg véd) er Holberg's egen opfindelse. Dertil kommer at bønderne i de to komedier er lige så forskellige som Peblingesøen og hele Sjælland. Den store forskellighed i det dramatiske plot og i beskrivelse af landsbyfolket skyldes muligvis blandt andet at der er flere år mellem dem; »Jeppe« blev spillet første gang i 1722, »Montanus« flere år senere - i 1731, og der var sket meget imellem.

»Jeppe« er et komplekst, nærmest gådefuldt stykke, og denne gådefuldhed har givet det en indre spænding, men også en stor popularitet. Nogle teaterfolk og adskillige tilskuere har nemlig lagt andet i stykket, end der egentlig stod fra Holberg's side, og mange har sét den fordrukne og kuede Jeppe som én man måtte bære over med og som én man måtte have medynk med; »Erasmus« er tænkt langt bedre igennem - og »lander« derfor også med en langt stærkere funderet og turnéret ironi end »Jeppe« gør. Grønnegårds Teatret har tilmed videreudviklet ironien og gjort »Erasmus« til en let, lystig og klog komedie - der sagtens tåler at blive set mere end én gang.

Bjørn Andersen

Grønnegårds Teatret

www.groennegaard.dk

Her kan læses om forestillingen (22.6.2007-25.8.2007), teatret og det øvrige repertoire.

Bearbejdelse og iscenesættelse: Christoffer Berdal. Scenografi: Thomas Bjørnager. Teaterchef: Steen Stig Lommer. De medvirkende kan ses her: www.groennegaard.dk/opslag.asp?page=2&id=43
